

Nr 219.

Av herrar **Nyblom** och **Wallén**, angående utbytet av skolformer vid omorganisation av folkskoleväsendet inom vissa distrikt.

Den svenska folkskolan arbetar under skiftande former, betingade av skilda faktorer, såsom barnantal, bebyggelse m. m. Några av dem äro s. k. undantagsformer, nämligen första, andra och tredje D-formen med varianter, de *mindre folkskolorna*. De ha funnits från folkskolans barndom och finnas än i dag, ehuru det alltid sagts om dem, att de »stå på avskrivning». Ännu 1938 funnos i vårt land 1,613 mindre folkskolor, i vilka tiotusentals barn få sin skolundervisning. En mindre folkskola med sex, numera sju klasser skötes av en enda lärarkraft, en småskollärlarinna, som har att undervisa alla klasserna samtidigt, D:1-formen. D-skolorna äro avlägset belägna och synnerligen svårarbetade. Ofta är skollokalen förhyrd, och både den och lärarinnans bostad lämna mycket övrigt att önska, för att icke nämna den otrygghet, som skapas genom det avskilda läget.

En annan kategori småskollärlarinnor äro de, som ha sin tjänst förlagd till klasserna 3—4 i egentlig folkskola. Dessa kallas biträdande lärarinnor vid folkskola och utgöra ett antal av 462. Båda nu nämnda grupper av lärarinnor tillerkändes vid 1938 års riksdag ett extra lönetillägg, utgörande en löneklass i vederbörande lönegrad. Detta statsmakternas erkännande av det merarbete de utföra i undervisningsväsendets tjänst har av de därav berörda hälsats med den största tillfredsställelse. Med kanske än större glädje motse dessa lärarinnor beslutet om ordinarie ställning för dem, ett beslut, som samma riksdag lagt i ecklesiastikministerns hand att slutligt verkställa. Ifrågavarande lärargrupper ha ännu 20 år efter det deras kamrater i egentlig småskola tillerkändes ordinarie anställning en synnerligen otrygg rättslig ställning.

De senare årens ivriga reformsträvanden inom undervisningsväsendet, hur behjärtansvärda de än äro, ha i vissa fall gått hårt fram över de mindre folkskolorna och deras lärarkår. Även om de mindre folkskolorna äro att räkna till undantags- eller övergångsformerna, har deras undervisningsresultat fått mycket goda vitsord av såväl lokala skolmyndigheter som folkskolinspektörer. Att så varit fallet beror givetvis därpå, att de lärarinnor, som haft undervisningen om hand i dessa svårskötta skolor, förenat pedagogisk skicklighet med verklig kärlek till kallet. Många ha också fullgjort hela sin lärargärning inom en och samma mindre folkskola, andra ha arbetat där under decennier av sina bästa år. Det ligger i sakens natur, att skolväsendets centralisering, skolskjutsars anordning och skolbarns inackordering — åtgärder till skol-

väsendets förbättring — föra med sig indragning av mindre folkskolor med ty åtföljande förflyttningsskyldighet för lärarinnan. Härom vore intet att säga, om ifrågavarande lärarinnors förflyttning skedde till en skola av B: 1-formen, där hon finge sig tilldelad undervisningen i klasserna 3—4, bleve biträdande alltså. Genom en sådan anordning kunde skolväsendet tillgodogöra sig den rikare undervisningserfarenhet, som lärarinnan förvärvat i mindre folkskolan, på samma gång som utgifterna för skolväsendet förbilligades. Här skulle den invändningen kunna göras, att den entledigade lärarinnan får taga emot vad som finnes ledigt det må vara en småskola eller annan mindre folkskola, som om något år även dras in. Ett exempel klargör saken bäst:

En mindre folkskola med 18 barn är föreslagen till indragning, barnen skola skjutas till en skola av andra B-formen (en folkskollärare har 3—6 eller 3—7 klasserna och en småskollärarinna 1—2 klasserna). I och med överflyttandet av de 18 barnen, ökas ju barnantalet i B: 2-skolan i så hög grad, att skolförbättringen blir en sådan på papperet men inte i verkligheten. I samband med omändringen borde skolan ändras till B: 1-formen (3 lärarkrafter), varvid den från mindre folkskolan entledigade lärarinnan finge sig anförtrodd undervisningen av barnen på mellanstadiet. En sådan anordning vore en verklig skolförbättring, ty landsbygdens bästa skolförform är just B: 1-formen, vilken är fullt likvärdig med städernas och de större samhällenas A-form.

Nu går det ofta så till att en utdömd D: 1-skola göres om till tredje B-formen, som innebär, att småskollärarinnan i D: 1 entledigas och ersättes med en folkskollärarinna. Det blir dyrare, men blir det endast genom kostnaden bättre i undervisningshänseende? Näppeligen, då betingelserna i en B: 3-skola och en D: 1-skola äro i allt lika, endast examen och kostnader skilja. En lärare med kompetens för undervisning i folkskola skall åtnjuta, högst, 17:e lönegraden och bostad om 3 rum och kök; en småskollärarinna, högst, 9:e lönegraden och bostad om 1 rum och kök.

En annan omständighet, som talar för anordnandet av B: 1-formen i största möjliga utsträckning, är den, att härigenom plats bereddes åt ett större antal småskollärarinnor, inom vilken kår råder en avsevärd arbetslöshet. Överginge en B: 2-skola till B: 1, då behövde ej heller den småskollärarinna, som kanske är anställd sedan flera år som vakansvikarie i B: 2-skolan, bli utan anställning. Det är nämligen ofta fallet, att vakansvikarie finnes, då skoldistriktet har för avsikt att göra förändringar i skolväsendet. Och mot en vikarie eller t. o. m. extra ordinarie har skoldistriktet ingen som helst skyldighet.

Till de skäl som redan anförts för att en lärarinna i mindre folkskola, som genom omorganisation entledigas, icke bör förflyttas till egentlig småskola, kommer ännu ett, nämligen det att hon enligt nuvarande bestämmelser då skulle gå miste om det extra lönetillägg, som tillerkänts henne år 1938. Kanske har hon tjänstgjort vid mindre folkskola i 30 år och måhända ej haft kommunalt tillägg för sitt merarbete — långt ifrån alla kommuner

ha tillerkänt sina lärarinnor vid mindre folkskolor något utöver småskollärarinnelönen, ehuru det tacksamt erkännes, att många beviljat sådant, varierande mellan 25 och 150 kronor om året — och så inträder en plötslig ökning i barnantalet. Skolans form ändras till B: 2 och lärarinnan tvångsförflyttas till dess småskola. Efter ett par år sjunker barnantalet igen, och skolformen ändras åter, så att småskolan blir 3-klassig, en arbetssam skola; men någon kompensation kan lärarinnan inte få för sin långa tjänstgöring i mindre folkskola: nu är hon ju anställd i småskola. Men värre öde kan drabba en dylik lärarinna, som ett annat exempel visar. Vårterminen 1937 innehade en lärarinna plats i mindre folkskola sedan 18 år. Nu skulle skolan dragas in. Hon fick av folkskolinspektören intyg om företrädesrätt, men sedan hon sökt utan att få tre platser, var terminen slut och skolan med den. Lärarinnan stod utan plats, utan möjlighet att söka ny plats. Hon vände sig till skolöverstyrelsen, men inte heller den kunde hjälpa henne. Dock hade hon goda vitsord. Det gives flera exempel på entledigande, då det icke sörjts för den oförskyllt lidande, men det anförda må vara nog. Sådana onödiga lidanden skulle helt elimineras, om vid indragningen av mindre folkskolor och barnens överflyttande till egentlig folkskola, denna i största möjliga utsträckning anordnades enligt första B-formen. Härtill fordras, att betingelserna för anordnande av nämnda skolform vidgades. Redan nu prövas omständigheterna av skolöverstyrelsen från fall till fall, de ekonomiska som de pedagogiska. I bägge fallen skulle det enligt vårt förmenande vara en vinst med en övertalig lärarinna från mindre folkskola i klasserna 3—4.

Med stöd av vad ovan anförts hemställa undertecknade,

att vid omorganisation av folkskoleväsendet inom distrikt, där det finns D: 1-skola eller -skolor, dessa under inga omständigheter förvandlas till tredje B-formen;

att vid indragning av mindre folkskola och barnens överflyttning till annan skola denna så vitt möjligt anordnas enligt första B-formen;

att den genom indragningen entledigade lärarinnan vid mindre folkskolan beredes anställning i klasserna 3—4 av nämnda B: 1-form; samt

att, där så icke ske kan, den entledigade lärarinnan vid förflyttning till småskola tillerkännes förmånsrätt till 3—4 klasserna inom detta eller annat distrikt vid uppkommen vakans eller omorganisation.

Stockholm den 23 januari 1939.

Georg Nyblom.

O. A. Wallén.

